

Prof.dr. H. de Vries

(foto Robbert van Cleef)

'We moeten ons niet uitleveren aan de regenten'

Jaap Moes en Jeroen Touwen in gesprek met H. de Vries

Prof.dr. Hille de Vries werd in 1931 geboren in het Friese Surhuizum. Na een studie van acht jaar behaalde hij in 1960 zijn doctoraal in de geschiedenis aan de Vrije Universiteit (VU). Hoewel het er even op leek dat hij zou gaan promoveren op een andere boerenzoon van protestantse huize, H. Colijn, werd het uiteindelijk een voor die tijd veel moderner opgezet onderzoek, namelijk een studie naar de Friese landbouwgeschiedenis. Hij werkte bij prof. W.J. Wieringa aan de VU en promoveerde bij hem in 1971 op *Landbouw en bevolking tijdens de agrarische depressie in Friesland 1878-1895*.¹ In 1975 werd hij lector aan de toenmalige Subfaculteit Geschiedenis van de Leidse universiteit. Daar maakte hij naast prof.dr. D. van Arkel de bloei mee van de sociaal-economische geschiedenis in de jaren zeventig en tachtig. Na bijna twintig jaar aan de Vakgroep verbonden te zijn geweest, ging hij met ingang van 1 september 1994 met emeritaat.

U promoveerde in 1971 op de Friese (kleiakker-)landbouw. Sindsdien is een groot aantal andere studies verschenen over regionale landbouwgeschiedenis, zoals bijvoorbeeld die van J. Bieleman over Drente en van P. Priester over Groningen, en dan is er natuurlijk het proefschrift van J.L. van Zanden over de landbouw in Nederland in de negentiende eeuw. Is er sinds de publikatie van uw proefschrift een ontwikkeling te bespeuren in de globale visies op de landbouw in Nederland? Wat is hierin de rol van de Afdeling voor Agrarische Geschiedenis te Wageningen (de Wageningse school)?

Ik ben altijd blij geweest dat ik in de landbouwgeschiedenis bezig was, niet alleen omdat die goed aansloot bij mijn afkomst als boerenzoon, maar ook omdat er in die sector zoveel nieuwe dingen gebeurden. Ik denk dat de stelling verdedigbaar is dat er vanuit de landbouwgeschiedenis en de daaruit voortgekomen sociaal-economische geschiedenis veel nieuwe invloeden en stimulanzen op de geschiedenis in het algemeen zijn uitgegaan. Binnen die landbouwgeschiedenis was mijn proefschrift natuurlijk veel minder omvangrijk dan die van de Wageningers. Na die eerste golf, bestaande uit mijn proefschrift, een jaar later dat van Van der Woude en Faber, en tenslotte dat van Roessingh (dat eigenlijk het beste is), kun je spreken van een tweede golf met Bieleman, Priester en het mirakel Van Zanden.²

Er is duidelijk een ontwikkeling in te bespeuren. De verscheidenheid in de Nederlandse landbouwgeschiedenis heeft bijvoorbeeld duidelijker gestalte gekregen. Dat is een heel boeiende zaak, waarbij je staat voor de vraag of het goed is dat er steeds meer regionale verfijningen en differentiaties worden

aangebracht. Om dat af te doen als 'regionale landbouw' is te negatief. Vanuit de Randstad wordt wel eens geïmpliceerd dat Oost-Nederland van minder belang is dan 'het centrum'. Ik denk dat dat fout is. Het leven is eindeloos gedifferentieerd, en waarschijnlijk zal het zich steeds verder verfijnen. Met de historische kennis zal dit eveneens het geval zijn. De landbouwgeschiedenis staat daar model voor. We willen graag eenvoudige lessen: voor de beeldvorming, als slogan, voor het onderwijs. Generalisatie is belangrijk voor de wetenschap als *vorm* om zich mee bezig te houden, en als hulpmiddel. Maar het is een wetenschapper onwaardig om informatie die een zeer verscheiden karakter heeft, te reduceren of te versimpelen tot slechts één grote lijn.

Ook in de 'Top Tien' van de romanliteratuur komt een zeer grote verscheidenheid van werken voor, die alle worden verkocht en gelezen. Kennis en informatie, en ook genotsbeleving, ondergaan een steeds grotere differentiatie. Het gaat dus lang niet altijd om 'grote concepten'. Als men aan Harry Mulisch de vraag stelt over welk thema het nu eigenlijk in al zijn werk gaat, dan geeft hij noodgedwongen een heel ontwijkend antwoord. Ook in de wetenschap zullen wij moeten accepteren dat alles steeds verder verbrokkelt en versplintert. Voor wat de geschiedenis betreft, had Romein het al over de 'vergruizing' van het beeld. Dit is niet noodzakelijk een ontwikkeling ten slechte, hoewel er een tijd is geweest dat we dat dachten. Misschien gaat het momenteel ook niet voor alle disciplines op. Bovendien zullen we in ons vak soms een grote lijn aanbrengen voor de studenten of in een discussie, om de *work spirit* te stimuleren. Maar in werkelijkheid zullen we juist steeds meer oog moeten krijgen voor de verscheidenheid in de samenleving.

Zo blijkt de boerensamenleving in Nederland dus ook door een grote verscheidenheid te worden gekenmerkt, die nu wetenschappelijk in kaart wordt gebracht. Overigens mag hier worden vermeld dat prof.dr. A. van der Woude dit jaar op koninginnedag een lintje gekregen heeft. Niet zo heel veel Nederlandse historici krijgen een lintje. Voor een *ex-angry young man* als Van der Woude is dat toch heel mooi.

Volgens sommigen heerst er thans een klimaat 'waarin de vraag naar het (sociaal-) wetenschappelijke karakter van de geschiedbeoefening als volstrekt achterhaald geldt'. Wat is de positie van de sociaal-economische geschiedenis binnen de huidige geschiedschrijving?

Toen ik hier kwam, was er een veel grotere tegenstelling tussen de andere geschiedenissecties en de sectie sociaal-economische geschiedenis, zelfs lijfelijk, want de laatste was gehuisvest aan het Stationsplein en het centrum van de geschiedbeoefening zat aan het Rapenburg. Nadat wij verenigd werden aan de Middelstegracht, zijn we meer naar elkaar toegegroeid en sinds we hier aan de Doelensteeg zitten is dat verder gegaan. Het promovendi-gezelschap dat Schöffer, Bruijn en ik hebben opgericht, heeft ook veel bijgedragen tot cohesie en beter wederzijds begrip. Toch merkte je in de jaren tachtig dat studenten heel goed in de gaten hadden dat er bij de sociale en economische geschiedenis een aantal heel andere, zeer goede methoden en benaderingen werden aange-

reikt. Deze situatie is veranderd, omdat inmiddels ook de andere secties dergelijke methoden aanreiken. Wij hebben destijds de kwantitatieve methoden heel nadrukkelijk in het curriculum ingebracht, zoals bijvoorbeeld de introductie van het hulpvak Statistiek voor Historici van Lindblad in 1976. Jammer is, dat de belangstelling voor de uitgesproken kwantitatieve geschiedenis is afgenomen. Ik heb dat de afgelopen jaren proberen op te vangen door colleges aan te bieden over de geschiedenis van de economische theorie, maar dat is niet helemaal gelukt. Een kwantitatieve aanpak is natuurlijk niet het hele eieren eten. Maar toch is een goede, kwalitatief hoogwaardige opleiding in kwantitatieve methoden belangrijk.

Is daarvan momenteel geen sprake meer?

Als ik daar wat negatiefs over zeg, dan zal iedereen natuurlijk zeggen: dat is weer een oude knar die ergens teleurgesteld over is. Die rol vervul je onvermijdelijk. Maar ik heb toch wel het gevoel dat er de laatste paar jaar minder getalenteerde studenten naar de sociaal-economische geschiedenis zijn gekomen dan een jaar of tien geleden. Meerdere collega's delen met mij de opvatting dat de meer sociaal-wetenschappelijk aangelegde studenten steeds vaker een opleiding buiten de geschiedenisstudie kiezen.

Er zijn in de huidige economische geschiedenis verschillende projecten die nationaal en tamelijk veelomvattend beogen te zijn. Zo is er bijvoorbeeld het Nationale Rekeningen-project van het N.W. Posthumus Instituut. Het Posthumus Instituut (thans officieel onderzoekschool voor de economische en sociale geschiedenis) speelt een belangrijke rol bij het bundelen en richten van onderzoeksinspanningen. Daarmee wordt het wetenschappelijk onderzoek steeds meer geprogrammeerd, en wordt het slechts in indrukwekkende clusters gesubsidieerd. Hoe staat u tegenover dergelijke groot-schalige projecten?

Ik denk dat het onverstandig is om ál het onderzoek te financieren vanuit grootschalige projecten. Anderzijds kunnen dergelijke projecten natuurlijk wel goed werken. Zo heb ik het vermoeden dat het Nationale Rekeningen-project een groot succes zal worden; het recent verschenen proefschrift van M. Knibbe over de produktie en institutionele veranderingen in de Nederlandse landbouw is erg goed.³ Ik ben het ook totaal niet eens met de opvatting, die je bij sommige historici wel hoort, dat het Utrechtse Integrale Geschiedenis Project van de in 1992 overleden prof.dr. Th. van Tijn als mislukt moet worden beschouwd. Het boek van de Groningse prof.dr. P. Kooij over Hoogkerk, dat uit dit project is voortgekomen en dat handelt over het bestaan van dorpen naast een stad, vind ik een erg goed boek.⁴ Onlangs is zelfs besloten deze aanpak met steun van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) te exporteren naar Rusland, waar twee steden

H. de Vries

op deze wijze zullen worden geanalyseerd. De Utrechtse kant is tot nu toe minder succesvol gebleken. Of daar nog een afsluitend boek van komt, moeten we afwachten.

U heeft vele jaren college gegeven over de na-oorlogse economische ontwikkeling. Op dit moment is de wereld volop in beroering. Er vindt een economische schaalvergroting plaats, waarbij onder invloed van de sterk verbeterde communicatietechnieken de wereldeconomie steeds sterker verweven raakt. Toch is er sprake van een wereldwijde recessie. Geloofd u dat de GATT en vrijhandelsakkoorden zoals de NAFTA structureel nieuwe groeimogelijkheden aandragen?

De theoretische achtergronden van dat soort zaken volg ik op het moment niet. Nu ik wat meer tijd heb, wil ik weer meer over dit soort economisch-politieke kwesties gaan lezen. Mijn aanstaande schoonzoon in Buenos Aires is bezig het bedrijfsleven in te gaan. We voeren hele gesprekken over de rol van Argentinië in de wereldhandel waaruit blijkt dat de GATT voor hem vlees en bloed is, terwijl wij het toch snel als een meer theoretisch probleem zien. Als je de publikaties over de jongste ontwikkelingen leest, zoals over de NAFTA en de GATT, dan denk je: ja, hoe zou dat verder gaan? We kunnen wel stellen dat de politici in Nederland in een soort crisis verkeren ten opzichte van de wereldwijde recessie: geen van de vier grote partijen weet hoe het nu economisch verder moet. Het is een groot raadsel, hoe het zal gaan met de economie van Nederland. Gaan wij een tijd tegemoet van steeds minder handel en export omdat we worden weggeconcurrerd door de Zuidoostaziatische landen? Met als gevolg dat we daardoor steeds minder welvarend worden en steeds meer sociale zekerheid en andere voorzieningen in ons land moeten afbreken? Of zal de ontwikkeling een andere wending krijgen, en wordt het een tijd van toenemende blokvorming, zodat we onze eigen volkshuishouding nog een beetje kunnen beschermen?

Ik denk dat de blokvorming in de wereld belangrijker zal worden. Er zal in de wereld een aantal grote economische blokken ontstaan. Binnen die blokken kunnen dan verschillende typen samenlevingen voortbestaan. Het is een heel geleidelijke ontwikkeling, maar als het vrijhandelsmechanisme zijn gang zal gaan, dan zal in heel Europa langdurige stagnatie en een groot verlies van welvaart optreden. Ik denk echter dat daartegen wel zóveel protest zal ontstaan, dat we het niet zomaar zullen laten gebeuren. Ook op andere manieren zal toenemende blokvorming worden bepleit. Het milieu zal in West-Europa een belangrijke rol gaan spelen. Daarbij denk ik aan het treffen van maatregelen om in de kosten van produkten de prijs van het milieu door te berekenen, en bijvoorbeeld aan het beperken van het vervoer van bepaalde produkten per vliegtuig, omdat dit een nodeloze belasting van de natuurlijke omgeving met zich meebrengt. De maatregelen die dat bewerkstelligen, leiden ook tot een indeling in zones! Op die manier zal er een bepaalde mate van

'We moeten ons niet uitleveren aan de regenten'

evenwicht ontstaan. De grote problemen zullen ons ertoe dwingen ons te organiseren in economische blokken. Ik denk niet dat volledige internationale wereldvrijhandel ooit zal ontstaan.

Laten we de grenzen wat nauwer stellen. Denkt u dat het door de huidige regering gevoerde beleid, waarbij werkgelegenheid en het begrotingstekort beide bovenaan de agenda staan, realistisch is? Schuilt het kwaad inderdaad in de loonkosten en de collectieve uitgaven? Is het noodzakelijk dat de verzorgingsstaat aan een strenge her-ijking wordt onderworpen?

Dit probleem hangt nauw samen met de Europese integratie. Afspraken over belastingen, waarbij die in Nederland natuurlijk nogal hoog zijn, vormen een probleem. Ik zou blij zijn met een bijzonder soort 'nationalistische' propaganda in Nederland: een propaganda die ervoor pleit om de waarde van de eigen verzorgingsstaat te verdedigen en ervoor te kiezen daarvoor meer belasting te betalen. Ik denk dat de mensen daar best wel eens op gewezen mogen worden. Men moet gewoon bereid zijn om wat meer belasting te betalen om de verzorgingsstaat in stand te houden. Hetzelfde geldt voor het veilig stellen van een goed wetenschappelijk apparaat.

Kritiek dus ook op de afgelopen kabinetten Lubbers I, II en III?

Tja, er is momenteel natuurlijk niemand in de politiek die er aan denkt om propaganda te gaan maken voor de gunstige gevolgen van het heffen van belastingen, voor de gunstige gevolgen van sociale premies, en het feit dat solidariteit alleen maar via een goed omslagsysteem tot stand kan worden gebracht. Als we steeds verder gaan met afbreken, dan is de grens binnenkort vanzelf bereikt en zullen de mensen zeggen: tot hier en niet verder. Verder zijn we ook gebaat bij een doelbewuster vestigingsbeleid voor nieuwe investeringen: investeringsstromen vanuit Nederland zelf moeten veel beter worden begeleid. Er moet niet een sfeer zijn alsof we bang zijn dat Nederland droog zou lopen als we niet alles zouden omarmen. Er zijn genoeg mensen bereid in Nederlandse bedrijven te investeren. Er wordt wel eens opgemerkt dat wij een zodanig vrije nationale kapitaalmarkt hebben, dat we wél een goede doorgeefmarkt zijn, maar dat we daar zelf voor onze eigen industrieën niet veel aan hebben.

Op een gegeven moment was er, met name vanuit de milieubeweging, veel kritiek op het feit dat er in Nederland na de oorlog zoveel grootschalige chemische industrieën zijn gekomen. Nu wil ik daar verder niet over oordelen, maar we moeten niet het klimaat scheppen dat we blij mogen zijn met alles. Via nationale regelgeving kun je mensen motiveren tot een nationaal verantwoordelijkheidsbesef. Je zou ze nog veel meer kunnen binden door middel van nationale gevoelens. In het kader van de Europese eenwording hoor je vaak dat er negatief wordt gedacht over het nationalisme: sommige mensen verbinden nationalisme al met racisme en met fascisme. Dat is een verregaande vergroving van de taal. Daar zullen we het nu niet over hebben. Nationalisme

is belangrijk. Waarom is Frankrijk bereid geweest tijdens de GATT-onderhandelingen zo'n belangrijk standpunt in te nemen ten aanzien van de televisie, en - wat daarmee samenhangt - het steunen van de Franse taal? Dat is ontzettend belangrijk! Het zou dan ook goed zijn als wij met betrekking tot de Nederlandse taal en cultuur, en ook op het terrein van de internationale televisierechten, een doelbewust beleid zouden voeren. Vooral ten opzichte van de Verenigde Staten. Niet zomaar blij zijn met alles. Laten we trots zijn op onze eigen dingen, onze eigen nationale cultuur. Als je dat gevoel op een acceptabele manier kunt uitdragen, schep je ook een sfeer waarin investeringen beter begeleid kunnen worden.

Een ander voorbeeld is, dat de Amerikaanse kerken doelbewust bezig zijn met het creëren van een mentaliteit waarbij men er niet onverschillig onder blijft, in welke onderneming gemeenteleden aandelen hebben: men kijkt dan bijvoorbeeld naar de aandacht van die ondernemingen voor het milieu, en naar activiteiten voor de vrede. Zo ongrijpbaar als de wapenindustrie is, dit is een manier om via het kapitaal invloed uit te oefenen en te zeggen: daar ga ik geen aandelen in nemen! Een dergelijk klimaat in het democratisch kapitalisme, daar zou ik nou voor zijn.

Maar er is toch sprake van een grootscheepse collectivering van vermogens? Grote institutionele beleggers beheersen de markt, en de kleine aandelenbezitter kan daar toch nauwelijks invloed op uitoefenen? Het kapitaal wordt geregeerd door het kapitaal.

Als de vakbonden zich er mee gaan bemoeien, via de pensioenfondsen, namens de ouderenbonden, dan is er in theorie wel degelijk invloed mogelijk. Tenzij we natuurlijk van alle ondernemingen stichtingen maken en zeggen: de regenten mogen het zeggen. Nu hebben we nog aandeelhoudersvergaderingen, waar men kan inbreken op de besluitvorming. In het algemeen moeten we ervoor zorgen dat we voldoende democratische waarborgen in het ondernemings- en vermogensrecht hebben, om te voorkomen dat het allemaal een kwestie van regenten en directeuren wordt. Anders hebben we straks weer die achttiende-eeuwse situatie van een regenten-oligarchie, waar we die prachtige proefschriften over hebben kunnen lezen.

Dat zou in een tijd met zoveel gedemocratiseerde cultuur niet moeten mogen. Er staan tegenwoordig op zondagmiddagen niet alleen grote groepen mensen in de rij voor de voetbalstadions, maar ook voor de deuren van het museum. Als ik in Amsterdam langs het Stedelijk Museum en het Van Gogh Museum kom, zie ik ze in lange rijen staan. Dat is toch een verworvenheid. Ja, er zijn natuurlijk ook veel vliegtuigladingen Japanse toeristen bij. Maar er zijn ook genoeg mensen uit de middenklassen die naar de musea gaan. Dat is een kenmerk van democratie, dat er vroeger niet was. Vroeger was museumbezoek elitair. Zo moeten er ook democratische waarborgen zijn om de besluitvorming in de economie een zaak van ons allemaal te maken. We moeten ons niet uitleveren aan de regenten.

Uw vertrek, samen met dat van prof. H.W. Pleket en prof. P.W. Klein, levert de belangrijkste bezuiniging op van de Letteren-faculteit. Door opvolging te beperken of niet te doen plaatsvinden, spaart de universiteit veel geld uit. Wat is uw mening over het huidige onderwijsbeleid en de wijze waarop het de universiteiten 'moeilijk wordt gemaakt'?

We zouden op de universiteit nu eindelijk eens wat meer moeten gaan doen aan wat ik zou willen noemen *unsere innere Mission*. Een voorbeeld. Eén van de dingen die ik de laatste tijd goed in de gaten houd, is de Werkgroep Armoede in Nederland, die zich bezighoudt met de vraag: 'Wat is nu de arme kant van Nederland?'. Volgens deze werkgroep neemt de armoede in Nederland toe, hoewel dat uiterst moeilijk te kwantificeren is. De Werkgroep heeft dit jaar voor de verkiezingen kamerleden laten adopteren door gemeenten. Dus een gemeente in een bepaalde stad houdt contact met een kamerlid, nodigt hem of haar uit om eens op bezoek te komen, en probeert een band op te bouwen. Zo zouden wij aan de universiteit, bijvoorbeeld met de fracties in de universiteitsraad, ook maar eens een kamerlid moeten adopteren. Want van die machiavellistische leden van de onderwijscommissie van de Tweede Kamer moeten we het niet hebben. Reeds jarenlang is dat een droeve zaak. Het zijn een soort *apparatsjiks*, die uitlatingen doen over het belang van de universiteiten, afgezet tegen het belang van kleuterscholen, lager onderwijs, en onderwijs voor allochtonen. Kortom, tegen een heel scala aan onvergelykbare zaken, waarbij dan steevast de universiteit wordt voorgesteld als een inefficiënt werkende organisatie die te weinig produceert voor het geld dat ze krijgt. Zo wordt er voortgeborduurd op allerlei tendentieuze uitlatingen. Rationeel gezien is dat geen goede basis voor het nemen van beslissingen.

Je zou het voorbeeld kunnen geven vanuit de universiteit, en tegen bepaalde kamerleden kunnen zeggen: als wij in Nederland die zogeheten hoogwaardige produkten moeten leveren, dan moeten we de universiteiten koesteren tot en met! Dat is de enige manier om in West-Europa nog te overleven in de strijd met het gevreesde Zuidoost-Azië, waar men het kapitalisme zo geweldig omarmt, dat wij hier in West-Europa erdoor te gronde dreigen te gaan. Zonder goede universiteiten zullen wij die strijd onherroepelijk verliezen.

Daarnaast zou ik er erg voor zijn dat we in elk geval bepaalde universiteiten - misschien wel alle - het recht geven de instroom van studenten op een soepele, eerlijke en democratische wijze te beperken. Want de universiteit moet niet bevolkt worden door mensen die bang zijn op de arbeidsmarkt te verschijnen of mensen die dat zo lang mogelijk willen uitstellen. Aan de universiteit moet men bereid zijn hard en efficiënt te werken aan de wetenschap. Er kan best een drempel komen bij de ingang van de universiteit. Zo kan de onderlinge concurrentie tussen universiteiten die ontstaat door financiering op grond van aantallen, worden vervangen door een concurrentie op grond van kwaliteit. Zonder natuurlijk in uitersten te vervallen, want we hoeven niet de Verenigde Staten te gaan imiteren.

Hoe staat het met de kwaliteit van het wetenschappelijk personeel en van het onderzoek? Moeten daar de eisen ook worden aangescherpt? Bijvoorbeeld meer controle op de hoeveelheid publikaties?

De selectie onder het wetenschappelijk korps is voor zover ik dat overzie vrij goed. Wat wel interessant zou kunnen zijn, is als de universiteit meer begeleiding zou geven aan het wetenschappelijk personeel. Soms wordt zelfs geklaagd over te weinig begeleiding van de hoogleraren! Die gewichtige visitatiecommissies, die veel geld kosten, zouden best wat minder kunnen. Het doorlichten van de organisatie door een organisatiebureau lijkt me nuttiger. En ervaren docenten belasten met begeleidingstaken van jonge docenten. Het stimuleren van een inhoudelijk overleg over het functioneren van de afdeling. Informeel hebben we dat wel eens gehad, maar formeel zou zoiets buitengewoon belangrijk zijn. Dat zou belangrijker zijn dan het tot op de komma invullen van een project-inventarisatie.

Is het niet zo dat het wetenschappelijk functioneren van een afdeling in de eerste plaats wordt bepaald door de individuele persoonlijkheden op die afdeling, en niet door allerlei regelgeving?

Inderdaad, dat is vaak het geval. Maar het programmeren van onderzoek via onderzoekclusters of het samenbrengen van onderzoek in onderzoekscholen, waarbij men vanuit centrale organen probeert de zaak bestuurlijk in de greep te krijgen, kan in een bepaald opzicht wel nuttig zijn. Ik denk dat men nu vanuit een tijdelijke bevlogenheid aan het werk is. Je kunt dat vergelijken met de ontwikkeling van het economisch leven na de oorlog. Tijdens de naoorlogse industrialisatie was er een periode waarin we een sterk geloof hadden in het plannen van een geleidelijke ontwikkeling. Men dacht precies te kunnen plannen wat er zou moeten gebeuren. In feite kwam de ontwikkeling op veel 'lossere' wijze tot stand. Achteraf sprak men van een indicatieve planning. Toch heeft deze naar tevredenheid gewerkt. De indicatieve planning heeft het bewustzijn verruimd, heeft mensen gewezen welke nieuwe ontwikkelingen mogelijk waren en op welke manieren er geld verdiend kon worden. Op dezelfde wijze moet je onderzoeksinspanningen heel globaal sturen. Je kunt het ook vergelijken met een gezinssituatie, waarin je een zoon of dochter die moeite heeft met studeren ook niet elke week moet vragen naar zijn of haar voortgang, maar bijvoorbeeld elk halfjaar. Maar dan wel aan het einde van de periode uitvoerige gesprekken voeren om de resultaten te toetsen aan de plannen. En dat moet ook plaatsvinden met de mensen die op de centrale posities zitten, waarbij dan elk half of heel jaar een uitvoerig toetsend gesprek moet plaatsvinden. Zonder de hele tijd als een politieagent op te treden. Zodat niet alleen gesproken wordt over of je wel genoeg hebt gedaan, maar ook over hoe je het hebt gedaan, hoe je hebt gefunctioneerd.

Wat is uw mening over de relatie universiteit-samenleving; zou de universiteit meer uit de ivoren toren moeten treden, of is de rol van de wetenschap in de samenleving momenteel juist overgewaardeerd? Hoe staat u ten opzichte van projecten als die van de Wetenschapswinkel?

Met de sectie sociaal-economische geschiedenis hebben we altijd goede ervaringen gehad met de Wetenschapswinkel. Dergelijke stimulansen zijn goed voor de gang van het onderzoek en zouden we als zodanig niet graag missen. Zoiets moet je koesteren, want het is een manier om contact te houden met eventuele nieuwe wensen van de maatschappij. Het is belangrijk dat de wetenschap zich bezighoudt met actuele maatschappelijke problemen. Ik houd er niet zoveel van dat men alles probeert te commercialiseren en te verkopen wat men in de wetenschap doet, en daar zo veel mogelijk geld voor probeert te vangen. Maar wel dat onderzoekers zich met de problemen van de samenleving bezighouden, met armoede, geweld, de stagnatie van de economische groei. Het zou goed zijn om coaching van docenten en hoogleraren, de leiders van de secties, in te bouwen om die problemen te bespreken. Binnen de RUL heb ik daar niet zoveel van gemerkt. Het boek van Ch. Jeurgens, H.A. Diederiks en P.K. Doorn over *Historische bedrijfslokaties en bodemvervuiling in de gemeente Leiden* uit 1988 is een belangrijk voorbeeld.⁵ De Wetenschapswinkel kan zeker van nut zijn door het onder de aandacht brengen van bepaald onderzoek.

In welk opzicht is de vakgroep Geschiedenis in Leiden sinds uw aantreden als hoogleraar veranderd?

Is er zoveel veranderd? Ik vind het jammer dat de deuren op slot zijn gegaan! Het is belangrijk dat je bij elkaar binnen kunt lopen, om een artikel of een briefje neer te leggen. Ik heb mijn kamer altijd open gehouden. Tot nu toe ben ik nog nooit bestolen. Je moet ook niets waardevols laten liggen in je bureau. Ik zou voor het afschaffen van de kamersleutels zijn en een verbetering van de kwaliteit van het portierendom. Dan kan de *esprit de corps* zich beter ontwikkelen. De vakgroep zou meer moeten werken aan een goede onderlinge verstandhouding onder het wetenschappelijk personeel. Op de keper beschouwd is er toch wel iets veranderd. Toen ik hier kwam, werd er altijd samen koffie gedronken en samen geluncht. Het individualisme is toegenomen. Docenten halen even hun koffie en praten nauwelijks met elkaar. Misschien zit de *common room* wel te vol met studenten en moet er weer een gereserveerde tijd voor docenten worden ingesteld.

Overigens is het meten van de prestaties aan de hand van *output*-lijsten één ding, maar je zou daarnaast de kwaliteit van een vakgroep ook moeten meten aan de mate van cohesie, aan het aantal wetenschappelijke disputen dat er plaatsvindt bijvoorbeeld. Het stafdispuut van onze vakgroep lag het afgelopen jaar weer op zijn gat. Dat is doodjammer en wetenschappelijk gezien hartstikke kwalijk!

Kunt u iets zeggen over de studenten en promovendi die u de afgelopen twintig jaar heeft begeleid? Wat is uw mening over het geven van onderwijs?

Werken met studenten en promovendi is altijd interessant en enerverend. De studentengeneraties verschillen heel sterk. De houding van studenten bij werkcolleges is de laatste jaren veel afwachtender en bescheidener geworden. Het onderwijs verdient veel aandacht. Wat betreft de aandacht voor de didactische kwaliteiten van de sectie heb ik geleerd van mijn promotor, die in de gang ging staan luisteren, en op basis daarvan zelfs beoordelingen gaf! Ik ben derhalve meerdere keren bij collega's in de zaal gaan zitten, om eens te luisteren hoe ze het doen.

Bent u tijdens uw studietijd actief geweest in het studentenleven?

Toen tijdens de Hongaarse opstand in 1956 de tanks binnenreden in Boedapest, maakte dat een geweldige indruk op de studenten. Mijn hoogleraar filosofie Zuidema sprak een kerk vol met studenten toe over de ommezwaai die in Oost-Europa plaatsvond. Ik raakte in een groepje verzeild dat vluchtelingen wilde helpen die naar Oostenrijk uitweken. Met acht mensen hebben we aan *fund-raising* gedaan bij de gereformeerde kerken, en vervolgens een half jaar studentenwerkkampen in Oostenrijk georganiseerd waar vluchtelingen uit Hongarije werden opgevangen. Dat oogste landelijke publiciteit! In dat groepje zaten onder anderen Karel Roskam, die later als journalist veel aandacht voor de anti-apartheidsbeweging in Zuid-Afrika heeft bewerkstelligd, en de latere Nijmeegse hoogleraar Hans van den Doel.

Ik zat toen net na mijn kandidaats en heb nog een aantal weken in Oostenrijk de leiding van zo'n kamp gevoerd. Dit maatschappelijk engagement van studenten was in die tijd nieuw. Er werden toen door studentencorpora congressen georganiseerd over de vraag of de student meer was dan alleen een student *sec*. Dit engagement kende een hoogtepunt in de jaren zeventig en is nu weer helemaal verdwenen. Het is interessant om te zien dat bij het recente rumoer rond de rol van het College van Bestuur bij de 'Annex-kwestie', de motie van wantrouwen jegens de collegevoorzitter afkomstig was van de *docenten* in de universiteitsraad. Terwijl de *studenten* hem nota bene nog steunden! Als historicus is het boeiend om te registreren dat mensen zo sterk veranderen.

Hoe bent u ertoe gekomen om te gaan promoveren op de Friese kleiakkerlandbouw?

Dat lag niet zo voor de hand. Ik zou eerst op Colijn promoveren, maar ik kreeg geen toestemming van dr. G. Puchinger, de historicus die het archief van Colijn beheerde, om dit archief te gebruiken. Ik kreeg er zelfs geen inzage in om te beoordelen of ik eventueel zonder dit materiaal een promotieonderzoek zou kunnen afronden. Ook bemoeienis van de Rector Magnificus mocht

niet baten. Na enkele andere onderwerpen kwam ik toen via het hooglerarencontact van mijn promotor in aanraking met prof. B.H. Slicher van Bath, die mij mijn uiteindelijke onderwerp suggereerde. Die aandacht voor de agrarische samenleving was geheel nieuw in de geschiedbeoefening in die tijd. Dat is achteraf natuurlijk een hele grappige ontwikkeling geweest, want als ik op Colijn zou zijn gepromoveerd, zou ik waarschijnlijk nooit hoogleraar zijn geworden. Doordat ik in deze nieuwe richting bezig was, die ook qua werkgelegenheid de wind in de zeilen had, kon ik worden aangesteld aan de faculteit.

Ik wilde per se op een negentiende-eeuws onderwerp promoveren en niet op een onderwerp uit een vroegere periode, want ik had een heel slechte paleografische opleiding gehad. In die tijd waren er maar twee hoogleraren geschiedenis aan de VU. Er was weinig aandacht in het curriculum voor het lezen van het oude schrift. De eerste leerstoelen in de economische geschiedenis (een discipline die tussen de beide wereldoorlogen vooral door toedoen van de hoogleraren Sneller, Posthumus en Brugmans vorm heeft gekregen), werden pas na de Tweede Wereldoorlog ingesteld aan economische faculteiten. De meeste sociaal-economische hoogleraren richtten zich dan ook op de moderne tijd.

Nadat ik in Leiden was benoemd, heb ik nog een half jaar mijn werk in Amsterdam afgemaakt. Ik gaf toen een keuzevak sociaal-economische geschiedenis van Afrika met prof.dr. H. Linnemann, die een meer sociaal gerichte aanpak van de ontwikkelingseconomie voorstond dan in die tijd in Rotterdam gebruikelijk was. Ik kwam in Leiden naast prof. Van Arkel te werken, als opvolger van de buitengewoon hoogleraar Klein. Omdat Klein al een poosje weg was, liep het de eerste maanden storm met studenten die tentamen wilden doen. Ondanks de inspanningen van collega drs. G.J. Meijer, die in de tussenliggende maanden veel werk van mij had overgenomen, was dat een erg drukke tijd. Ook moest ik wennen aan de andere universitaire cultuur. Daar moet je je toch een beetje in thuisvoelen, wil je goed functioneren.

Een specifiek Leidse ideologie? Hoe zou u die willen omschrijven?

Er is enerzijds een grote mate van liberaliteit, maar anderzijds zijn er ook bepaalde formele regels die strak worden nagevolgd. Dat schept op zich geen slechte werksfeer. Maar er is ook een voor mij tot op de dag van vandaag onbegrijpelijke regeringstrouw. Zoals men nu de studie geschiedenis klakkeloos laat afbreken, zonder eerst af te wachten of die bezuinigingen wel echt nodig zijn. Ik kreeg een cultuurschok toen ik zag dat onder de eerste officiële brief die ik kreeg, de handtekeningen van de decaan en de directeur-beheerder naast elkaar stonden. Die juxtapositie vond ik onbegrijpelijk. In Amsterdam noemden ze de directeur-beheerder van een faculteit 'adjunct-secretaris'. Dat geeft het verschil goed aan.

Die gezagsgetrouwheid, daar is best wel wat voor te zeggen, maar op een gegeven moment verlamt zij de mensen zelf: als je iets niet goed vindt, moet je dat niet opkroppen, maar ter kennis geven aan je meerdere. De mensen van het middenveld hebben het recht van opstand! Het zou slecht zijn voor de

samenleving als we ons allemaal conformistisch zouden opstellen. Ik zou mijn kinderen nooit aanraden zich zo op te stellen in het leven. Mijn dochter gaat nu emigreren naar Argentinië. Ik heb tegen haar gezegd: wat daar gebeurt met die moeders op het Plaza de Mayo, daar moet je goed op letten, dat is van belang voor de wereldgeschiedenis! Ook al zal het wellicht nog erg lang duren voordat ze succes hebben.

Wat vindt u van de tegenwoordige 'trend' om studenten zoveel mogelijk stages te laten lopen? De beroepsperspectieven voor de huidige generaties geschiedenisstudenten zijn niet bepaald rooskleurig te noemen. Zou het een oplossing zijn als er *überhaupt* minder werden opgeleid?

Ik ben erg voor stages en ben blij dat die nu door het stage-coördinaat goed worden georganiseerd. Maar het is wel zo dat je de instellingen die stages aanbieden degelijk moet bewerken en op hun verantwoordelijkheid moet wijzen. Qua inhoud moeten die stages aan bepaalde eisen voldoen. Verder, maar dat zal ik niet meer meemaken, zal het aantal vacatures voor geschiedenisleraren wel weer gaan toenemen. De HBO-lerarenopleidingen blijken de laatste jaren minder studenten te trekken. Het zou goed zijn voor het vakgebied als we in de vakgroep weer meer aandacht en meer waardering voor het leraarschap zouden gaan krijgen.

Wat zijn de beste herinneringen die u zult bewaren aan uw tijd als hoogleeraar aan de Leidse Vakgroep Geschiedenis? Komen er anekdotes in u op over collega's of voorvallen in de afgelopen jaren?

Dat is een heel moeilijke vraag want ik heb een heel selectief geheugen. Vooral wat betreft jaartallen, laat daar geen misverstand over bestaan. Ik herinner me nog dat toen ik hier pas was Carla Musterd zei: 'Nou, dan zullen we jou eens een tentamen Algemene Geschiedenis afnemen.' Dat is gelukkig nooit gebeurd, want ik zou zeker gezakt zijn. Ook anekdotes over collega's vergeet ik altijd meteen.

Eén opvallende verandering die is opgetreden is de verandering ten opzichte van het roken. Ik herinner me de tijd dat studenten bij het tentamen heel bescheiden vroegen, 'Mag ik een sigaret opsteken?' Daarna kwam de tijd dat een student heel zelfbewust zonder dat te vragen een sigaret opstak, gevolgd door de tijd dat een student het alleen vroeg - of dat ik het zelfs aanbod - als hij of zij erg zenuwachtig was. En dan de tijd die we nu meemaken, waarin roken verboden is, zowel voor de student als voor de docent, zowel op tentamens als op college. Ik heb één keer meegemaakt op een werkcollege, dat toen ik als docent voorstelde om het roken uit te stellen tot de pauze, een eerstejaars student achteloos achteroverleunde en op dreigende toon sprak: 'Dat zullen we nog wel eens zien...' In die tijd werd aan democratische rechten niet getornd. Goede herinneringen bewaar ik aan een student die ik ondanks zijn drugsverslaving, waar hij alle stadia van doormaakte, door de studie heen wist te loodsen. Dat kostte veel begeleiding, maar

hij heeft uiteindelijk een prima scriptie geschreven en heeft nu een goede baan.

Wat ook indruk op mij maakte, was een voorval in de tijd dat ik bezig was met de Leidse textielindustrie, met name het onderzoek in het archief van de Leidse wollenstoffenfabriek van Krantz. Toen ik de eerste keer een lezing hield op het gemeentearchief over de voortgang van mijn onderzoek, was een groot aantal mensen uitgenodigd van de familie Krantz. Een aantal familieleden heeft tijdens de oorlog aan de foute kant gestaan. Sommigen van hen zagen elkaar sinds jaar en dag niet meer, maar hebben elkaar bij mijn lezing voor het eerst weer ontmoet. Dat is toch een heel bijzonder effect van de geschiedschrijving!

Als je uit Amsterdam naar Leiden komt, behoort het tot de gewoonte dat je tegen de Leidse universiteit opziet. Daar rekenen de Leidenaars ook op. Ik laat in het midden of dat terecht is. Ik denk dat het op zichzelf niet slecht is respect te hebben voor ouderdom, en Leiden is tenslotte de oudste universiteit. Maar ik ging nog om een andere reden opzien tegen de universiteit, want ik merkte bij een rondgang door het gebouw aan het Rapenburg, dat daar op de bovenste verdieping een ervaren medewerker van de Vakgroep Geschiedenis een bed op zijn kamer had. Dat is op zich niet zo bijzonder, ware het niet dat mij werd verzekerd dat hij daar geregeld de nacht op doorbracht. Toen dacht ik in mijn onschuld: je moet daar in Leiden wel erg hard werken... Later vertelde de medewerker in kwestie, de inmiddels gepensioneerde drs. P. de Buck, dat dit nu ook weer niet zo heel vaak voorkwam. Gelukkig voor hem was er in die tijd ook een douche in het gebouw. Ergens in die begintijd, het kan ook nog in Amsterdam geweest zijn, kwam er een keer een medewerker bij mij op de kamer die een serieuze kwestie aangaande zijn functioneren wilde bespreken. Na enige aarzeling kwam hij ermee voor de dag: hij erkende dat hij 's middags na de lunch wel eens, terwijl hij een artikel probeerde te lezen, korte tijd in slaap viel. Ik heb hem gerustgesteld en gezegd dat ik me dat wel kon voorstellen. Ons werk is tenslotte heel anders dan dat van een bouwvakker. Die kan zich dat niet permitteren want dan dondert hij van de stelling af.

U ging per 1 september 1994 met emeritaat.⁶ Heeft u plannen om als emeritus-professor nog verder te gaan met onderzoek of onderwijs?

Ik stel geen grote werken in het vooruitzicht. Afgelopen zomer werd ik 63, en ik wil nu ook andere spieren weer enigszins ontwikkelen. Ik zal nog wel eens een bijdrage of een artikel schrijven. Ik blijf nog verschillende promovendi begeleiden en wanneer ik tijd overhoud, wil ik ook wat vrijwilligerswerk gaan doen. En natuurlijk leuke dingen zoals fietsen, fotograferen en tuinieren. In Amsterdam heb ik geen tuin, dat is een probleem. Ik zou graag een huis met een tuin hebben, maar mijn vrouw wil graag in de stad blijven wonen. Mensen zijn erg verschillend: er zijn stadsmensen en er zijn plattelandsmensen. Voor mij zijn er twee jaargetijden waarin ik het uitstekend naar mijn zin heb in de stad, maar dan komen er een aantal maanden waarin ik veel liever tussen de

H. de Vries

bloemetjes en de bijtjes zou zitten. Als student had ik dat al, dat ik in de zomer weg wilde. Als ik dan in september terug kwam, dacht ik: wat stinkt alles hier toch.

In zijn 'in memoriam' in het *Historisch Nieuwsblad* voor de onlangs overleden Prof. Wieringa, bij wie u promoveerde, noemt prof.dr. L. Noordegraaf u 'de serene Hille de Vries'. Wat vindt u van deze typing?

Een collega heeft daar reeds over opgemerkt dat 'sereen' nauwelijks een goede kwalificatie is. Het betekent 'bijna dood'. Je moet zo'n kwalificatie natuurlijk altijd zien tegen de achtergrond van de persoon die hem uitspreekt. Collega Noordegraaf omschreef zichzelf in dat zelfde stukje als 'boers', 'boers overkomend'. Daarmee is het meeste wel gezegd. En verder: van elke aanvaring leer je. Voordat ik naar Leiden kwam, werd er bij mijn toenmalige collega De Jonge geïnformeerd of die Hille de Vries niet erg lastig was. Die vertelde mij dat natuurlijk door, maar hij stelde me gerust door te zeggen dat hij er een mooie draai aan had gegeven, zodat het leek alsof ik helemaal niet lastig was. Maar ik kan me eigenlijk geen goede wetenschapper voorstellen die op zijn manier niet een beetje lastig is. Anders is het slecht gesteld met de universiteit.

Noten:

1. H. de Vries, *Landbouw en bevolking tijdens de agrarische depressie in Friesland 1878-1895*, dissertatie Vrije Universiteit (Wageningen 1971).
2. De 'eerste golf': A.M. van der Woude, *Het Noorderkwartier. Een regionaal historisch onderzoek in de demografische en economische geschiedenis van westelijk Nederland van de late middeleeuwen tot het begin van de negentiende eeuw* (A.A.G. Bijdragen 16) (Wageningen 1972); J.A. Faber, *Drie eeuwen Friesland. Economische en sociale ontwikkelingen van 1500 tot 1800* (A.A.G. Bijdragen 17) (Wageningen 1972); H.K. Roessingh, *Inlandse tabak. Expansie en contractie van een handelsgewas in de 17e en 18e eeuw in Nederland* (A.A.G. Bijdragen 20) (Wageningen 1976).
De 'tweede golf': J.L. van Zanden, *De economische ontwikkeling van de Nederlandse landbouw in de negentiende eeuw, 1800-1914* (A.A.G. Bijdragen 25) (Wageningen 1985); J. Bieleman, *Boeren op het Drentse zand 1600-1910. Een nieuwe visie op de 'oude' landbouw* (A.A.G. Bijdragen 29) (Wageningen 1987); P. Priester, *De economische ontwikkeling van de landbouw in Groningen 1800-1910. Een kwalitatieve en kwantitatieve analyse* (A.A.G. Bijdragen 31) (Wageningen 1991).
3. M. Knibbe, *Agriculture in the Netherlands 1851-1950: production and institutional change* (Amsterdam 1993). Ook verschenen als: M. Knibbe, *Reconstructie Nationale Rekeningen I*, proefschrift Amsterdam VU (Amsterdam 1993).
4. P. Kooij, ed., *Dorp naast een stad: Hoogkerk 1770-1914* (Groninger Historische Reeks 9) (Assen 1993). Zie ook P. Kooij en V. Sleebé, 'A small village in a changing world; Integral history at a local level', *Economic and Social History in the Netherlands III* (1991) 19-36.
5. Ch. Jeurgens, H.A. Diederiks en P.K. Doorn, *Historische bedrijfslokaties en bodemvervuiling in de gemeente Leiden* (Leiden 1988).
6. Dit najaar verscheen een afscheidsbundel voor prof.dr. H. de Vries onder redactie van H. Diederiks, J.Th. Lindblad en B.M.A. de Vries: *Het platteland in een veranderende wereld. Boeren en het proces van modernisering* (Hilversum 1994).